

SAĞLAMLIQ İMKANLARI MƏHDUD UŞAQLARIN TƏHSİLƏ İNTEQRASIYASINDA ÜNSİYYƏTİN PSIXOLOJİ MƏSƏLƏLƏRİ

ŞAHNAZ QULİYEVA

Sumqayıt Dövlət Universiteti

shahnaz1969@mail.ru

***Açar sözlər:** inklüziv təhsil, sağlamlıq imkanları məhdud, sağlam, inteqrasiya, ünsiyyət*

Ölkəmizdə sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların digər uşaqlarla birgə təhsilə (inklüziv təhsilə) cəlb olunması üçün “2018-2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün inklüziv təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın həyata keçirilməsində məqsəd onları sağlam uşaqlarla bərabər səviyyədə təhsilə cəlb etmək və onların psixi inkişafına müsbət təsir göstərməklə cəmiyyətə inteqrasiyasını təmin etməkdən ibarətdir. Inklüziv təhsilin məqsədi sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlara zəruri bilik, bacarıq və vərdişlər aşılamaqla onların cəmiyyətə uyğunlaşmasını təmin etməklə bərabər, eyni zamanda onlarda özünəxidmət vərdişlərinin yaradılmasını, əmək fəaliyyətinə və ailə həyatına hazırlanmasını təmin etməkdən ibarətdir. Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların inklüziv təhsilə inteqrasiyasında onların arzu və istəklərinə, maraq və tələbatlarına, duyğularına ünsiyyət formalarının seçilməsi müasir dövrdə diqqət yetirilən əsas psixoloji məsələlərdən biridir. Bu zaman alternativ ünsiyyət formasının seçilməsində məqsəd sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların həmyaşıdları ilə ünsiyyət bacarığını formalaşdırmaq və onların təhsilə, cəmiyyətə inteqrasiyasını təşkil etməkdir. Inklüziv təhsil prosesində sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların ünsiyyət prosesində yaşadıkları ilk çətinliklərdən biri özləri kimi olmayan uşaqlarla qarşılaşmalarıdır. Belə uşaqlarla əməkdaşlıq etmək,

ünsiyyət qurmaq ilk vaxtlarda onlar üçün ağır keçir. Bu prosesdə uşaqların qarşılıqlı şəkildə bir-birinə uyuşması və alışmasında müəllim fəaliyyətində pedaqoji ustalıq və təcrübə əsas rol oynayır. Ünsiyyət prosesində sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlarla digər uşaqların ünsiyyət qurması və əməkdaşlıq etməsi onların diqqətini öz əlilliyinə deyil yeni davranışlara, sosial bacarıqlara yiyələnməsinə yönəlmiş olur (3.101). Aparılan müşahidələr göstərir ki, sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlara digər uşaqlar müəyyən sosial məkanda təəccüblə baxıb lağ obyektinə çevrirsə, inklüziv təhsil prosesində onların yoldaşları tərəfindən olduğu kimi qəbul olunması, diqqət və qayğı ilə əhatə olunması onların psixoloji inkişafına, təhsilə, cəmiyyətə adaptasiyasına olduqca müsbət təsir göstərir. Eyni zamanda, sağlamlıq imkanları məhdud şagirdlərlə ünsiyyətdə müəllim, tərbiyəçi öz münasibət və davranışı ilə nümunə olmalı və ünsiyyət prosesində onlardakı zəiflik və səhvlərə gülməməli və səbirsizlik göstərməməlidir. Müşahidələr göstərir ki, təlim prosesində müəllimlərin sağlamlıq imkanları məhdud şagirdlərlə ünsiyyətdə təmkinli, sakit, aydın danışması, ünsiyyətdə daha az sözdən istifadə etməklə onları düşünməyə yönəltməsi onların psixoloji inkişafına müsbət təsir göstərir ki, bu da onların diqqətini əlilliklərinə deyil, təhsilə, cəmiyyətə inteqrasiyasına yönəldir. Məhz bu baxımından inklüziv təhsil sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların psixi inkişafı üçün olduqca əhəmiyyətlidir. Müəllimin valideynlərlə birgə əməkdaşlıq etməsi və məsləhətləşmələr aparması da sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların psixi inkişafı baxımından olduqca əhəmiyyətlidir (2.1).

Göründüyü kimi, inklüziv təhsil xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların ümumi təhsil müəssisələrində digər uşaqlarla birgə təhsil almasıdır. Bu proqram fiziki və əqli əlilliyi olan uşaqların öz potensiallarına nail olma imkanını dəstəkləyir. Bu təhsil sistemi xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlarda özünə inamı artırır və digər normal uşaqlarla bərabər hüquqlu olmasını təmin edir. Inklüziv təhsil xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların yalnız təhsil hüquqlarını dəstəkləmir, eyni zamanda, əlilliyi olan uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyasını, müstəqil şəkildə qərar vermə imkanlarını, hüquqlarını öyrətmək məqsədi daşıyır. Bu isə sağlamlığı məhdud uşaqların yaşamaq istəyi və həvəsini daha da artır, onlarda gələcəyə ümid yaradır. Müşahidələr göstərir ki, sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların xüsusi məktəb və internat-məktəblərdə oxuması onların diqqətini öz defektlərinə cəmləyir. Bu isə onların digər uşaqlarla ünsiyyətə girməsində çətinlik yaradır və özlərini bir növ cəmiyyətdən təcrid olunmuş kimi hiss etməsinə səbəb olur. Əlilliyi olmayan uşaqlar da eyni zamanda, bu və ya digər məkanda xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqla rastlaşdıqda ona təəccüblə baxır, sanki o tamamilə başqa bir dünyadan gəlib, bəzən isə gülür və ələ salırlar. Bunun əsas səbəbi isə onlar arasında ünsiyyətin, əməkdaşlığın olmamasıdır. Bu isə sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların

psixi inkişafına, cəmiyyətə adaptasiyasına mənfi təsir göstərir. Amma inklüziv təhsil prosesində xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar kollektivə uyğunlaşır, cəmiyyətə inteqrasiya edir, onlarda özünə inam hissi formalaşır, onlar cəmiyyətin digər üzvləri kimi bərabər hüquqlu şəxsiyyət kimi formalaşırlar (1.10). Göründüyü kimi, inklüziv təhsil istər sağlam, istərsə də əlillərin bərabər təhsil alma hüquqlarını təmin edir və bu, cəmiyyətdə sosial bərabərliyin qorunmasına, əlil uşaqların təhsil və başqa xüsusi ehtiyaclarının ödənilməsinə şərait yaratmış olur.

Ədəbiyyat

1. Basilova T.A. Yeniyetmə yaşlarında eşitmə və görmə qabiliyyətini itirmiş uşaqların psixi sağlamlıq problemləri //Defektologiya. – 2002, №4. –s.23-27
2. Əliyev R.İ. Psixologiya. Bakı: Nurlan, 2007, 255 s.
3. Görmə qüsurlu məktəbəqədər uşaqların inkişafı korreksiyası və təhsili. L.M.Şipitsinanın red. ilə. Toplu: "Təhsil". 1995.–131s.
4. Əmrahlı L.Ş. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda psixoloji ləngimənin təzahür xüsusiyyətləri//TPİ-nin Elmi Əsərləri, 2005, №1, 233-238.